

LEOPOLD DOET WEER MEE

GERRIE VAN LAAR

COÖRDINATOR CCE

leren van
casussen

beschrijf je eigen casus

INTRODUCTIE

Mijn naam is Gerrie van Laar en ik ben werkzaam bij het CCE regio Noord Oost als coördinator. In deze Leren van Casussen beschrijf ik een casus binnen een orthopedagogische crisis- en behandelafdeling voor mensen met een verstandelijke beperking en psychiatrische problematiek.

PROBLEEMSITUATIE

Leopold is een 33 jarige, blonde, vrij lange man. Als hij 32 jaar is doet hij een suïcide poging door voor een bus te springen. Zijn hoofd raakt de buitenspiegel en hij komt vervolgens met zijn hoofd op de stoep terecht. Hij raakt korte tijd bewusteloos en wordt opgenomen in het ziekenhuis. Hier wordt een hersenkneuzing geconstateerd. Leopold blijft één week opgenomen in het ziekenhuis en daarna gaat hij terug naar zijn woning binnen de instelling voor mensen met een verstandelijke beperking. Daar lukt het niet meer de begeleiding op te pakken. Begeleiders en Leopold hebben geen vertrouwen in elkaar en Leopold wordt opgenomen binnen de crisis-en behandelafdeling.

Leopold krijgt daar, vanwege ernstige agressie incidenten, separeerverpleging. Hij is zeer achterdochtig. Als het antwoord van de begeleider op een vraag van Leopold niet klopt bij wat hij verwacht, wordt hij agressief. Ook als je een paar minuten te laat bent, ben je in zijn ogen onbetrouwbaar en “moet je weg”.

De daginvulling van Leopold bestaat uit een wandeling, waarbij zijn handen met banden vast zitten aan zijn broek. Leopold wordt tijdens de wandeling begeleid door drie begeleiders. De wandeling kan alleen doorgaan wanneer er voldoende begeleiders aanwezig zijn die het aandurven deze activiteit met hem te doen. Vanwege de bezetting wordt er in het weekend niet gewandeld. Leopold brengt het grootste deel van de dag alléén op zijn

kamer door, zonder iets te doen te hebben. Hij maakt namelijk alles wat in zijn handen komt kapot.

Als begeleiders contact met hem maken, wordt er altijd iets van hem verwacht, of wordt er een eis aan hem gesteld. Alle contactmomenten zijn functionele momenten.

Na een aantal maanden krijgt Leopold een aangepaste eigen kamer. Zijn stoel, zijn tafel en zijn bed staan vast. Begeleiders gaan altijd met z'n tweeën naar binnen. Leopold moet dan op zijn stoel achter de tafel zitten. Hij kan er moeilijk achter vandaan komen. Begeleiders voelen zich op die manier voldoende veilig om de ruimte binnen te gaan.

Het lukt niet Leopold een zinvolle daginvulling en enige kwaliteit van leven te bieden. Leopold leeft veelal in separatie en het perspectief voor zowel hém als het team ontbreekt. De situatie is vastgelopen. Leopold wordt aangemeld bij het CCE.

BEELDVORMING

Leopold heeft tot zijn 15e jaar, met zijn moeder, bij háár ouders, in Polen gewoond. Er is geen contact met zijn biologische vader. Binnen het gezin is sprake van een onveilige opvoedingssituatie; veel ruzies, alcoholmisbruik en geweld zowel naar hem als naar zijn moeder. Leopold volgt regulier onderwijs. Als hij 12 jaar is, verhuist moeder naar Nederland. Leopold blijft bij grootouders waar de onveilige opvoedingssituatie blijft bestaan. Hij wordt regelmatig geslagen en aan een hondenriem aan de verwarming gelegd. Op de leeftijd van 15 jaar gaat Leopold naar moeder in Nederland. Moeder is inmiddels getrouwd met een nieuwe man. Haar echtgenoot is niet op de hoogte van het bestaan van Leopold en ook niet dat hij naar Nederland komt. Ook in deze situatie is sprake van alcoholmisbruik en fysieke agressie. De relatie tussen Leopold en zijn moeder wordt

problematisch. Er zijn regelmatig conflicten, waarbij Leopold moeder slaat. Na een conflict geeft Leopold aan dat hij er spijt van heeft. Vanuit de onveilige opvoedingssituatie is er bij Leopold sprake van basale onveiligheid en kan hij moeilijk vertrouwen opbouwen in de mensen om hem heen.

Op 16 jarige leeftijd wordt Leopold vanwege de gedragsproblemen, agressie naar en conflicten met moeder, opgenomen in een observatiekliniek. Tijdens deze opname wordt geconstateerd dat er bij Leopold sprake is van een lichte verstandelijke beperking, een lage emotionele ontwikkeling en problemen op het gebied van communicatie. Het niveau van zijn taalbegrip is lager dan dat van zijn taalgebruik. De valkuil is dat hij door zijn taalgebruik wordt overschat. Tijdens een later onderzoek wordt ook nog de diagnose autisme spectrum stoornis gesteld. Leopold's denken is zeer concreet, zwart-wit. Abstracte begrippen zorgen voor verwarring en angst, omdat hij het niet begrijpt. Hij begrijpt grapjes niet en neemt alle taal letterlijk. Zo moet je ook zijn eigen taal letterlijk nemen. Leopold kan niet plannen en structureren, hij kan geen nuances aanbrengen of relativeren. Afwijkingen van een patroon zijn voor hem moeilijk te hanteren. Als hij bijvoorbeeld bij de McDonalds is en een kleine patat, een grote cola en grote hamburger wil, dan zegt het hem niets dat een andere combinatie goedkoper is. Als je dat aan hem probeert uit te leggen dan overschat je hem.

Op basis van de onderzoeken wordt duidelijk dat Leopold langdurig is overschat op zijn cognitieve, communicatieve en sociaal-emotionele mogelijkheden. Dit is voor hem frustrerend en het maakt hem angstig. Omdat hij vanwege zijn basale onveiligheid geen vertrouwen in de ander heeft kunnen ontwikkelen, heeft hij geen mogelijkheid de ander als buffer tegen angst te gebruiken. Sterker nog; de ander maakt hem angstig.

Vanuit de frustratie en angst reageert hij met agressie. De agressie richt hij op materialen. We begrijpen dit nu vanuit zijn kwetsbare sociale en

emotionele ontwikkeling en de autisme spectrum stoornis. Hij maakt het materiaal kapot vóór ze door gebruik kapot kunnen gaan. Als hij ze zelf kapot maakt is de situatie in ieder geval duidelijk voor hem. Dit maakt dat hij geen materialen meer heeft en krijgt om zelf activiteiten te doen. Leopold heeft geen daginvulling.

Maar hij uit de agressie ook op zichzelf. Door zichzelf te snijden en door voor voertuigen te springen. Niet omdat hij dood wil, maar omdat hij een oplossing wil voor een probleem dat hij op dát moment ervaart. Dit is voor begeleiders beangstigend.

Deze drang tot zelfvernietiging lijkt zowel door interne als door externe factoren veroorzaakt te worden. Intern, vanuit de frustratie dat zijn wereld en de situatie van dat moment niet kloppen met wat hij verwacht. En omdat hij niet om kan gaan met gevoelens die hem dreigen te overspoelen. Extern, als mensen onvoldoende doortastend naar hem optreden, of als ze iets van hem afnemen. Ook dat is niet duidelijk voor hem. Agressie gericht op zichzelf en naar anderen zijn voor hem manieren om de wereld weer kloppend te krijgen.

Vanaf ongeveer zijn 20ste jaar richt hij zijn fysieke agressie meer op begeleiders waardoor begeleiders beschadigd raken. Door deze escalaties ontstaat er angst in het team. Begeleiders durven niet meer met Leopold te werken waardoor de begeleiding van Leopold vastloopt. Dit leidt tot meerdere periodes van afzondering en/of overplaatsingen. Door de ernstige agressie naar begeleiders ontstaat er veel verloop in het team. Vanuit zijn sociaal-emotionele ontwikkeling, maximaal drie jaar, heeft Leopold behoefte aan nabijheid van vertrouwde begeleiders. Door de vele wisselingen in begeleiders is er geen mogelijkheid dit vertrouwen op te bouwen, zodat het vertrouwen van Leopold in de ander steeds weer beschadigd wordt en zijn basale onveiligheid blijft bestaan.

INTERVENTIE 1: AFSTEMMEN OP EMOTIONELE ONTWIKKELING

Met het team wordt de lijst Schatten Emotionele Ontwikkeling (kleuren SEO-R) ingevuld. Hieruit blijkt dat de emotionele ontwikkeling ligt tussen de 0 tot 6 maanden, de adaptatiefase.

Leopold wordt individueel begeleid, passend bij dit emotionele ontwikkelingsniveau. De begeleider loodst hem door de dag vanuit een sensitieve responsieve houding. De begeleider herkent de signalen die Leopold afgeeft. Als het voor Leopold te moeilijk wordt, en hij gespannen wordt, dan reguleert de begeleider die spanning. De begeleider doet dit door Leopold te laten merken dat hij gehoord en gezien wordt en door hem duidelijk te maken wat er van hem verwacht wordt.

INTERVENTIE 2: OPBOUWEN VAN BASISVERTROUWEN

Leopold wordt begeleid door een klein aantal medewerkers die met hem durven en kunnen werken. Dat is het kernteam. Leopold en begeleiders leren elkaar kennen en bouwen, doordat zij elkaar vaak tegenkomen, vertrouwen in elkaar op. Alle activiteiten worden door Leopold, samen met de begeleider die er voor hém is, gedaan. Door deze directe nabijheid ontstaan er positieve ervaringen waardoor Leopold weer zelfvertrouwen opbouwt. De ondersteuning door de begeleider is onvoorwaardelijk. Leopolds programma gaat áltijd door, ook als hij gespannen is. Hij wordt dan niet naar zijn kamer gebracht en alleen gelaten, maar de begeleider blijft bij hem en richt hem op de activiteit. Als het nodig is krijgt hij een kort rustmoment om daarna zo snel mogelijk zijn programma weer op te pakken. Na verloop van tijd kunnen Leopold én zijn team van begeleiders het aan om de zeer intensieve begeleiding van 2 op 1 stapsgewijs af te bouwen naar 1 op 1 begeleiding en vervolgens naar 2 op 2 begeleiding.

INTERVENTIE 3 : DAGINVULLING

Voor Leopold wordt een dagprogramma gemaakt dat voor hem voorspelbaar is door het vaste ritme waarin activiteiten worden aangeboden. Sommige activiteiten worden herhaald, maar het programma biedt ook variatie en afwisseling. Met Leopold samen wordt dit dagprogramma, stapsgewijs, opgebouwd. De invulling van het dagprogramma sluit aan bij zijn behoeftes. In zijn programma is ruimte voor inspanning en ontspanning. Inspanning doordat Leopold mee helpt met ophalen van linnengoed bij de woningen en het werken met hout. En ontspanning door te sporten. Leopold wordt betrokken bij dagelijks terugkerende activiteiten zoals tafel dekken en het afruimen van de tafel. Na verloop van tijd wordt Leopold ook betrokken bij het opzetten van evenementen op het instellingsterrein. Hij helpt mee met het ophalen van spullen en het opbouwen van de tent voor een grote gezamenlijke BBQ.

INTERVENTIE 4: COMMUNICATIE

Het team leert, door samen te kijken naar videobeelden, hoe Leopold communiceert. Begeleiders leren te luisteren naar wat hij zegt. Als goed naar Leopold geluisterd wordt, met kennis van zijn taalbegrip, blijkt hij heel duidelijk te zijn in zijn communicatie. Begeleiders weten dat ze zijn taal letterlijk moeten nemen. Ze gebruiken zelf concrete, eenvoudige taal in korte zinnen. Ze laten Leopold zo nodig herhalen waar over gesproken is, zodat ze weten dat hij ze begrepen heeft. De communicatie heeft altijd betrekking op de actuele situatie.

RESULTATEN

Leopold is inmiddels verhuisd naar een woning waarin 4 cliënten met intensieve begeleiding wonen. Vanwege het opgebouwde basisvertrouwen is in eerste instantie het hele team vanuit de orthopedagogische behandelsetting meegegaan. Later zijn nieuwe medewerkers toegevoegd.

De begeleiders hebben meer inzicht in de communicatie van Leopold. Zo begrijpen ze nu bijvoorbeeld hoe hij zijn kamer ingericht wil hebben. Leopold heeft, conform zijn wens, een kast zonder deuren zodat hij direct kan zien wat er in ligt en of het goed ligt.

Leopold heeft een volledig dagprogramma met werkzaamheden die voor hem en voor anderen van waarde zijn. Als het mogelijk is sluit hij, met individuele begeleiding, aan bij andere cliënten, zodat hij meer samen met anderen is.

De wereld is voor Leopold veel duidelijker geworden en daardoor heeft hij de agressie naar zichzelf, naar anderen en naar de spullen om hem heen veel minder nodig dan voorheen.

Leopold had veel last van speekselvloed en dat stoorde hem. De medicatie wordt nu op wens van Leopold afgebouwd.

Leopold voelt zich gewaardeerd en onvoorwaardelijk geaccepteerd.

GELEERDE LESSEN

Binnen de orthopedagogische behandelsetting was men niet gewend onderzoek te doen naar de sociaal emotionele ontwikkelingsleeftijd van een cliënt en deze als uitgangspunt te nemen voor de begeleiding. De geleerde les is dat dit een toegevoegde waarde heeft in het begrijpen van de cliënt.

Daarnaast werd in dit consultatietraject duidelijk hoe belangrijk het is goed te luisteren naar de cliënt. En dat je op moet passen met het geven van een andere betekenis aan het concrete taalgebruik van de cliënt. Denk aan het voorbeeld van de patat en de hamburger bij McDonalds.

Bovendien werd in dit consultatietraject bevestigd dat het is belangrijk in het dagprogramma van cliënten, binnen een terugkerend ritme, te variëren met werkzaamheden. Daardoor ontstaat uitdaging voor de cliënt.

Door de intensieve samenwerking kunnen cliënt en begeleider vertrouwen in elkaar opbouwen waardoor ze gaan ervaren dat ze samen ook moeilijker situaties aankunnen. In deze situatie was er één begeleider die het aandurfde nieuwe situaties met de cliënt aan te gaan. Het bleek belangrijk dat hij daarvoor de ruimte van de andere teamleden kreeg. De begeleider moet niet alleen gesteund worden door het team, maar ook breder, door de organisatie.

Een conclusie uit dit traject was dat er binnen het team pioniers nodig zijn die durf hebben. Deze pioniers, die het voortouw nemen, kunnen goed de rol vervullen andere teamleden mee te nemen, te coachen en te ondersteunen. In dit traject hebben we geleerd dat gelijkwaardigheid in het team niet verward moet worden met gelijkheid. Maak gebruik van elkaars kwaliteiten en persoonlijke eigenschappen.

AFSLUITING

Dit was de casus: Leopold doet weer mee...

Reacties/vragen zijn uiteraard welkom. Die kunnen online, via de website worden geplaatst.

Bijlagen kunnen worden geopend door op het paperclipje te klikken.

Bedankt voor het luisteren.

Bezoek de website van leren van casussen: <http://lerenvancasussen.cce.nl>

Bezoek de website van het CCE: <http://www.cce.nl>